

О.А. Мельничук

РОЗВИТОК ДОБРОВІЛЬНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В АНГЛІЇ У ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Перші добровільні страхові організації у формі «дружніх товариств» з'явилися в Англії ще на початку ХVІІІ ст. Однак, тривалий час їх діяльність не врегульовувалася законодавством. Лише законодавчим актом від 7 серпня 1896 р. товариствам взаємодопомоги надавалися певні пільги, в тому числі й у сфері оподаткування, за умови допуску державних чиновників до ревізії їх фінансової діяльності [2, с.19].

Залежно від умов та часу виникнення, існувало декілька типів таких товариств, що вирізнялися між собою як за складом учасників, так і за виконуваними функціями. Нерідко, до складу товариств, окрім робітників, входили представники дрібної сільської та міської буржуазії. У сільських округах «дружні товариства» майже до кінця ХІХ ст. знаходилися під повним контролем місцевих ленд-лордів, які й значною мірою фінансували їх роботу. Діяльність міських товариств значною мірою будувалася за принципами благодійності та меценатства [1, с.12].

Страхові внески сплачувалися членами з певною періодичністю, або ж в кінці терміну – шляхом пропорційного розподілу витрат між учасниками товариства. Розмір внесків визначався в залежності від функцій та складу товариства. Так, наприклад, в товариствах, які широко практикували благодійність, учасники сплачували незначні суми, в іншому разі – страхові внески сягали значних розмірів (до 20 шилінгів на рік) [2, с.20]. У більшості випадків до функцій «дружніх товариств» входили виплата грошової допомоги на випадок хвороби чи на похорони, виплата пенсій за віком чи з інвалідності практикувалася досить рідко. Окрім загальних товариств, в Англії існували також страхові каси на окремих підприємствах, що існували за принципами лікарняних кас в Німеччині, однак участь в них була не обов'язковою. Участь в управлінні та фінансових витратах таких товариств брали як робітники, так і роботодавці [5, с.14].

Станом на 1903 р. в Англії діяло понад 29 тисяч страхових організацій, які об'єднували у своєму складі до 13,3 млн. членів. Найкрупнішими організаціями були: орден Oddfellows (770 тис. членів, 9 млн. ф.ст.) та Foresters (726 тис. членів, 5,7 млн. ф. ст.) [4, с.23].

Організація надання лікарняної допомоги страховими товариствами найчастіше будувалася за принципом «фіксованих» або «примусових» лікарів, коли правління кас укладало угоди з окремими лікарями для обслуговування своїх членів. У разі звернення до інших лікарів, хворі втрачали право на оплату медичних послуг за рахунок страхових коштів.

Інколи лікарі за власною ініціативою організовували каси для малозабезпечених верств населення, виступаючи у ролі благодійників. В багатьох містах виникали спеціальні лікарські товариства, що ставили за мету реформування лікарняних кас на більш вигідних для лікарів умовах: вільного вибору лікарів; однакового тарифу; участі в роботі каси усіх лікарів; встановлення визначеного максимального заробітку; надання лікарям права голосу в управлінні кас [2, с.21].

Іншою групою організацій, які виконували страхові функції в Англії були професійні спілки (тред-юніони). На відміну від «дружніх товариств» вони об'єднували у своєму складі лише пролетарські верстви. Такі спілки будувалися виключно на принципах взаємодопомоги, за відсутністю елементів благодійності. Тому й управління ними здійснювалося на більш демократичних засадах. Незважаючи на те, що основною метою діяльності професійних спілок була боротьба із роботодавцями за кращі умови праці, вони проводили значну роботу в сфері страхування усіх видів соціальних ризиків. Так, наприклад, одна із найстаріших спілок «Об'єднане товариство механіків» надавала допомогу своїм членам у випадку: хвороби; безробіття; під час страйків; у разі настання нещасного випадку; втрати інструменту; переїзді з одного міста до іншого; смерті іншого із подружжя; настання старості тощо.

При цьому страхові внески у професійних спілках були значно більшими, ніж у «дружніх товариствах». Так, зокрема, на 1904 р. середня величина страхового внеску для 100 найголовніших спілок складала біля 37 шилінгів на рік. При страхуванні на випадок старості, окремі профспілки встановлювали граничний вік для нових членів. Так, наприклад, для членів «Товариства машинобудівних робітників» він складав 35 років [6, с.65].

Більшість організацій тред-юніонів не забезпечували своїм членам надання медичних послуг, обмежившись при цьому виплатою грошової допомоги. Однак, така допомога могла виплачуватися впродовж тривалого часу (до 2-3 років) і припинялася лише із оформленням інвалідності та переходом на обслуговування органів громадської опіки. Професійні спілки здійснювали жорсткий контроль за хворими, щоб уникнути випадків симуляції, а отже нецільового використання коштів. Так, наприклад, в «Об'єднаному товаристві корабельних теслярів» контроль за хворим здійснювали лікар та інспектор, призначений товариством із числа членів. Для того, щоб запобігти вступу до спілки хворих членів, спілки встановлювали вичікувальний період (до 1 року), упродовж якого допомога не виплачувалася. На початок ХХ ст. частка хворих, які отримували допомогу в Англії була незначною і складала, в середньому, 2% [2, с.24].

Добровільне страхування від нещасних випадків в Англії із прийняттям в 1897 р. відповідного закону про відповідальність роботодавців, втратило свою актуальність і використовувалося лише в якості отримання додаткової винагороди від роботодавців. Натомість, профспілкові організації значну увагу приділяли страхуванню старості. Однією із умов призначення пенсії було досягнення певного віку. Вікова межа по різному визначалася

профспілками, однак в загальному була значно нижчою, ніж в європейських країнах, в яких на той час було запроваджено загальнообов'язкове державне страхування. Так, наприклад, у союзі столярів і теслярів пенсія по старості виплачувалася із 50 років, союзі укладачів цегли – із 55 років, союзі штукатурів – 60 років [3, с.202].

Другою необхідною умовою отримання пенсії була тривалість перебування у професійній спілці та сплата страхових внесків. Від стажу залежав і розмір допомоги. Так, наприклад, союз водопровідників, за умови перебування робітника в організації упродовж 20-ти років, виплачував пенсію у розмірі 5 шилінгів на тиждень, 25 років – 6 шилінгів, 30 років – 7 шилінгів. Останньою умовою була вимога фактичного припинення роботи за даною професією. У разі продовження роботи, працівник не лише не отримував пенсії, але й був зобов'язаний сплачувати страхові внески. Звісно, не всі профспілкові організації могли дозволити собі фінансувати виплату пенсій. Зокрема, на 1904 р. серед 100 найбільших тред-юніонів, лише 40 практикували виплату пенсій. Витрати останніх за цей рік склали 2 677 тис. ф. ст. [3, с.204].

Загалом, на 1905 рік учасниками добровільного страхування в Англії стали 15 млн. осіб, що склало 40% від усього населення країни. Незважаючи на такий розмах означеного інституту, уряд Англії ще наприкінці XIX ст. здійснив перші кроки із запровадження загальнообов'язкового державного страхування. З цією метою на початку 1880-х рр. була створена соціальна «Ліга сприяння національному обов'язковому страхуванню від наслідків хвороб, нездатності до праці та старості. У 1885 та 1886 р. були створені 2 парламентські комісії для вивчення даного питання. Наслідком діяльності комісій стало прийняття парламентом у 1908 р. закону, що передбачав призначення та виплату державних пенсій за віком [2, с.28].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вигдорчик Н.А. Социальное страхование / Н.А. Вигдорчик. – СПб.: Муравей, 1917. – 31 с.
2. Вигдорчик Н.А. Социальное страхование. Систематическое изложение истории, организации и практики всех форм социального страхования / Н.А. Вигдорчик. – СПб.: Практическая медицина, 1912. – 295 с.
3. Венгеръ А.Ю. Пенсії престарѣлымъ или страхование на случай старости / А.Ю. Венгеръ. – Харьковъ, 1907. – 238 с.
4. Данский Б.Г. Соцстрах за границей / Б.Г. Данский. – М.: Вопросы труда, 1927. – 46 с.
5. Зачинский Л. Страхование рабочих на Западе / Л. Зачинский. – СПб.: Молот, 1906. – 79 с.
6. Мижуева П.Г. Англійські робочі союзи, какъ союзи взаимопомощи трудящагося люда / П.Г. Мижуева. – Спб, 1900. – 127 с.